

ազդած ցաւը հայ ազգին և հայ գրականութեան սրտին մէջ դեռ սպիացած չէ:

Գրքին վերջին էջերը (171 – 185) կը պարու- նակեն յաւելուած մը՝ որ արտատպութիւնն է Հեղինակին յօդուածին, որ լոյս տեսած է կոչ- նակի (1917, Յունիս 9) էջերուն մէջ «Թարգ- մանիք և հայ լեզուն» տիտղոսով յօդուածէն հանուած:

Հ. Ա. Վ. ՏԻՐՈՅԵԱՆ

ԱՅԼԵԻԱՅԼԻՔ

ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ ՈՒՂԻՂ ԳԱՂԱՓԱՐԸ

«ԴԻՏԱՐԱՆ»ի մէջ յօդուածիմ հերքումը՝

Վերոյիշեալ թիւթին մէջ անստորագիր հեղինակ մը իր յօդուածով ամէն ջանք կը թափէ Մկրտութեան անհրաժեշտութիւնը մերժելու. մերթ քրիստոնէից ընդհանուր կիրառութեան դէմ խօսելով, մերթ ջուրի դէմ, երբեմն ալ մանկանց մկրտութեան՝ անոր աւելորդ և Ս. Գրոց դէմ ըլլալը ցուցնել ուզելով, երբեմն ալ անվարժ քննադատութեամբ մը կ'ուզէ Ս. Հարց վրայ այդքան ընտանի նիւթի մը մէջ սը- խալնել բռնել: Իր նպատակը շատ աւելի լաւ արտայայտած պիտի ըլլար, թէ որ անկեղծօրէն ըսէր. Զրի՛ մկրտութիւնը ա-ւելորդ բան է, պէտք է վերցնել:

Բայց Մկրտութեան Ս. Խորհուրդը մեր հաւատքին հիմն է, և աստուածատունի ծաղկին՝ Եկեղեցւոյն՝ շնորհասուն արմա-տը: Առանց մկրտութեան՝ չկայ քրիստո-նէութիւն, առանց անոր՝ նշանակութենէ զուրկ բառեր են «Եկեղեցի», «Հայտաք», «Փրկութիւն», «Խրքայաբան», են, են: Արդ կոսնքն ու ճշմարտութիւնը կը պա-հանջեն՝ անխառ շուրթներն ըմբերանել, և անմեղ սրտերն զգուշացնել...

Արդ նպատակնիս է.

ա. Այդ Խորհուրդն հաստատութիւնն ու անհրաժեշտութիւնը հանգամանօքն հան-դերձ համառօտիւ ներկայացնել:

բ. Ինչպէս ճշմարտութիւնը կը պահան-ջէ՝ հերքել այդ յօդուածին մոլար կար-ծիքներն, ու բոլորովին սխալ և անտեղի ենթադրութիւններն:

գ. Նշանակել քանի մը դիտողութիւն-ներ և մեր եզրակացութիւնը:

Ա. — Մկրտութեան հաստատութիւնն և փրկարհան համար անոր անհրաժեշտութիւ-նը: — Հայր կը զգամ հաստատութենէն աւելի՝ անհրաժեշտութեան վրայ խօսիլ. որովհետեւ մեր անձանթ յօդուածագիրն, կ'արհամարհէ նախ երկիւղն անոնց, որոնք կը կարծեն թէ առանց մկրտութեան՝ դատապարտութեան դուռը բաց է. «Այս վարդապետութեան ազդեցութիւնը, կ'ըսէ նա (էջ 389), ոմանց վրայ այնքան մեծ է որ յաշտեանկան տանջանոց վախով լեցուած են հանդէպ ամեն անոնց որ չեն մկրտուած». «ոմանց վրայ», ոչ իրեն, ինքն անվախ է:

Պատասխան 1. — Բայց ինքն իսկ մեր Փրկիչն իր աստուածային բերնով քա-րոզած է այդ վախն՝ ըսելով. «Եթէ ոչ ոչ ծնցի ի ջրոյ և ի հոգոյ, ոչ կարէ մտանել յարքայութիւն երկնից» (Յովհ. Գ. 5-6): «Ամեն տմեկ ասեմ քեզ, եթէ ոչ ոչ ծնցի վերստին, ոչ կարէ տեսնել զարքա-յութիւն Աստուծոյ». (Գ. 3-4): Շատ ու-րոշ կերպով յայտնած է աստ Յիսուս մը-կըրտութեան բացարձակ անհրաժեշտութիւ-թիւնը: 5-6 համարին մէջ կը սորվեցնէ Նիկողեմոսին՝ թէ առանց մկրտութեան, «ոչ ոչ կրնայ եկեղեցւոյն մէջ մտնել ա-նոր անցամ ըլլալ»: Որովհետեւ «Արքա-յութիւն Աստուծոյ» բացատրութիւնը Նոր կտակարանին մէջ, ընդհանրապէս — քիչ բացառութեամբ — փրկաստան հաստա-տուած եկեղեցին կը նշանակէ, այսպէս օրի-նակի համար Մատթ. ԺԳ. Գ. մէջ խօսուած բոլոր առակներն «եմա և արքայութիւն երկնից» իսկ 3-4 համարին մէջ, նոյն բառով աւելի բարձր բան մը կը նշանա-կէ, որ է երկինքը, երանելիաց և աստուա-ծատեաներու վիհակը: Այդ բացատրու-թեան մեկնութիւնը ոչ միայն կաթողիկէ աստուածաբանիցն է, այլ նաև բոլոր գի-տուն և քննադատ բողոքականներու: Արդ

թէ՛ առաջնոյն և թէ՛ երկրորդին համար՝ Յիսուս բացայայտ կերպով կ'ըսէ. «Քանց մկրտութեան ոչ ոք կրնայ մտնել, առանց անոր՝ ոչ ոք կրայ տնակ»։ Ուրեմն Յիսուսի խօսքերէն յայտնի կերպով կը հետևի, որ՝ առանց մկրտութեան ոչ եկեղեցւոյն անդամակցութիւն կարելի է, և ոչ զՔիստուած տեսնել երկնքի մէջ։ Ուրեմն մկրտութիւնը երկուքին համար ալ բացարձակապէս անհրաժեշտ է։

Պատասխան 2. — Իսկ Մարկոսի (Գլ. ԺԶ. Թ. 15-16) մկրտութեան բացարձակ անհրաժեշտութիւնը չտեսնելու համար՝ մարդս «ԴԻՏԱՐԱՆ»-ի աչքերն ունենալու է։ Ինչ կ'ըսէ հոն. «Երբայք յաշխարհ ամենայն են. Որ հաստաւ և մկրտիցի՝ կեցցէ, և որ ոչն հաստաւ՝ դատապարտեցի»։ Որոնցմէ միայն կը պահանջուի հաւատը՝ որ կարող են զայն գործով ցուցնել, այսինքն՝ չափաշատներն, յորոց պահանջած է միշտ եկեղեցին հաւատալէն զատ, նաև մեղքէ և սատանայէ կատարեալ հրաժեշտ, ըստ այնմ թէ՛ «Ապոստոլացիք, եւ մկրտեցի իւրաքանչիւր ոք ի ձեռն» (Գործք. Առաք. Բ. 38)։ Մարկոսի այս

տեղէն ևս յայտնի կերպով կը հետևի թէ՛ հաւատը առանց մկրտութեան ոչ ինչ կ'օգտէ չափաշատներուն համար, (մանկաւոր արդէն հաւատաւու անկարող են), այլ պէտք են երկուքը միասին. Ուրեմն դարձեալ Քրիստոսի խօսքէն կը հետևի, ով որ այդ երկուքը չունի, պիտի դատապարտուի, «դատապարտեցի»։

Երեցեցեց յօդուածագրին որ մեր զործածած բառին իմաստասիրական չափն ու կշիռն՝ հետեւաբար և ոչ իսկ նշանաւորութիւնն ըմբռնած է, կ'ըսենք մենք թէ ով որ չէ մկրտուած՝ պիտի դատապարտուի. բայց այլ է ըստ մեզ դատապարտութիւնը պարզապէս առնուած, և այլ՝ յախտեակուն տաճարաց դատապարտութիւն։ Ինքը՝ մեզի «մէկ քարով երկու թռչուն զարնել» կու տայ, նոյն քարով կ'ուզէ որ երկուքն ալ հասկնանք. մինչ մենք կ'ըսենք, չմկրտուած մանուկ մը կամ արդար մը թէ՛ որ մեռնի՝ պարզապէս կը դատապարտուի, այսինքն՝ երանական տեսութենէ մշտնջենալէս զրկուելով։ Իսկ յախտեակուն տաճարաց կը դատապարտուի այն՝ որ չմկրտուելէն զատ՝ անձնաւոր մեղքով՝ Աստուծոյ թշնամի կը մեռնի։

1. Այս ապացոյցը, թէ և մեր դիմացիներն շատ անշաճոյ՝ սակայն Աւետարանի խօսքերովն է, անոր համար մեր հակառակորդը կը փութայ մերեւել այդ համարներուն վաւերականութիւնը, և իր Մատթեոսեան լեզբնակութեան մէջ բերելով կ'ըսէ. «Մարկոսի ԺԶ. գլխին Ծրք համարեն միմեւ վերջը, Յովաննիս ձեռնադրեալուն մէջ ի գտեալք»։ Բոլոր քննադատական հետազոտութիւնը յաւելելով կը հարցունք. Քանի՞ շատ են այն ձեռագիրներն՝ յորս նոյն տեղը չի գտնուիր. և որքան են. ինչ հետեւին կամ չհեղինակութիւն ունին։

Երկրորդ Աւետարանի վերջաւորութեան վրայ (Մարկ. ԺԶ. 9-20), մեծ տարածաշրջանին կայ մեր և լուղղափառաց մէջ. Աստուծոյ բոլորովին կը մերժեն անոր վաւերականութիւնը, մենք ընդհակառակն ջերմ կերպով կ'ընդունինք և կը պաշտպանենք զայն, կը գոչեն անոնք մեզի դէմ, Հնուքին, Զեռաքիք. այլ աւելի իրաւամբ կը գոչեն, ու միշտ պիտի գոչենք մենք իրենց դէմ, Հնուքին, Աւանդութիւն, Հայր, Արդ՝ տեսնենք վայրկեան մը այս պատկանելի վկաններ որոնք աւելի կը ժայնակցեն, մեզ թէ անոնք։

Եթա՛ ինչպե՛ս կ'ըսէս, վաւերականութեան դեմ

եղած հեղինակութիւնները յիշենք, յետոյ զայն հաստատողներն։

Ա. — Վաւերականութեան դէմ են. Ա. Քանի մը Հին ձեռագիրք, Բ. Թարգմանութիւնք, և Գ. Ոմանց ի Հայր։ Ա. Զեռաքիքներն ոմանք շուրջ ինչդարձու համարներն, այսպէս Ալէք և Բ (Սինայական և Վատիկանեան) ձեռագիրք և ուրիշ երեք հատ. այլք թէն շուրջն՝ այլ տարբեր համազոր հաստատման են, այսպէս Կ (Քորնելի) ձեռագիրք և լատինական ամենաշին մը (Դ. Ե. դարուն). այլք վերջապէս, Մարկոսի վերջաւորութիւնը տարակուսական կերպով ունին, սակայն շուրջ մը և կամ Ծրք. համարեն քիչ մը հնուտ. Այսպէս ուրեմն կ'ունենանք հինք յունարէն Գլխադիր ձեռագիրք, քառասուն Կոտագիրք որ ինչդարձու տեղը՝ կամ շուրջն, կամ տարբեր՝ այլ համազոր բացատրութեամբ և կամ արարկուական կերպով զայն ունին։

Բ. — Թարգմանութիւնք, Ասորական (Սինայական Դ. դարուն), Երեք Հայկական (Ժ. դարուն), և Եթովպական (ԺԱ-ԺԲ. դարուն) 3-4 ձեռագիր Թարգմանութեանք՝ շուրջն և կամ տարբեր կերպով ունին զայն։ Մանաւանդ 1891-ին կոնկրէր Էջմիածնի ձեռագրաց մէջ

հանդիպել է ժ. դարու հայերէն Աւետարանի մը, յորում ծանօթութեամբ մը Մարկոսի ժ.Ձ. 9-20 կ'ընծայուի «Արևուտիտի երկրոս», զոր Պապիտա՝ ըստ Եւսեբիոսի կեանքացոյցի կ'ընդհանրական Պատմութեան (Գիրք Գ. Գլ. 39) «Պապիտա Տիւան» կը կոչէ, Հրատարակելէն և ուրիշ շատեր՝ այդ ծանօթութեան այնչափ հաւատք ընծայեցին՝ որ կարծած թէ աւետարանիչ ժ'իսկ ըսած ըլլար՝ այնքան պիտի չհաստատային:

Գ. — Ի շարք, ոչ նուազ ուշադրաւ է Եւսեբ. կեանքացոյցի մէջ վկայութիւնը, որ առ Մարկոսն ինչորոշն մէջ (Գիրք Ա. զլ Ա. և Մ. P. G. 22. 937-940), երկ-դիմի կերպով մը կ'ըսէ, որ զրեթէ բոլոր ընտիր օրերնապա (ծննդաբաց) մէջ Մարկոսի աւետարանը ժ.Ձ. զլ. 8րդ համարով կը վերջանայ: Ուրիշներն և ի շարք իր հնդիպակութեան կը հետեին, — Ուրեմն, շարք և Հեւնութիւն, կարծեալ զէթ այս անգամ զմեզ թողած՝ մեր հակառակորդաց կը ժայնացնին: — Այլ ո՛ր:

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ. — Երկրորդ Աւետարանի վերադարձը (ժ.Ձ. 9-20) վաւերականութիւնը հաստատող վերայադրեալը:

Ա. Ձեռագիրք. Գլխաւորը ծնողաբաց թիւն 169 է. ասոնցմէ, ինչպէս տեսնենք, միայն հինգը տաւակոյս կը շանեն, (որոնց երկուքը չունին, երկուքը համազօր բացառութեամբ ունին, և միւս տարակուսական կերպով ունի). ունինք ուրեմն 164 ծնողներ որ վաւերականութիւնը կը հաստատեն, և հինգ՝ որ զայն լուկ կը լսեն, ուրիշ ոչինչ: Այդ կը հարցնենք, Պ. Գ. զուսածագիր, թէ որ հարկի մարդ քան մը կը հաստատեն, և հինգ չոգի (հաստատ հնդիպակութեան), նոյն բանը կը ժխտեն ասանց ժխտելոյն պատճառ մը տալու՝ որո՞ւն հետեւիլը բանաւոր կը թուի ձեզ, հարկիւրն թէ հնդին, Եւրպպէս, Գլխաւորն 40 Եւրոպայէրք Մարկոսի «վերջարանութիւնը» վտանդի մէջ էր դնեն. բայց չմոռնանք ըսելու, որ ասոնց զէմ ունինք 2342 Եւրոպայէրք, որոնք 69 շատ յարգի են, և հնդիպակութեամբ զերաւ զանց քան միւսները: Անշուշտ հոս ալ հազար հոգոյ խօսքը մտիկ ընելը շատ աւելի խոչնդմութիւն է քան 6-7 հոգոյ:

Բ. — Թարգմանութեան մէջ Սինայականն (Ասորա-կանը) չունի Մարկոսի զլ. ժ.Ձ. 9-20. Բայց հնութեամբ և հնդիպակութեամբ անոր հաւատար թարգմանութիւնք Գուրեմոտեան (Գ. դարուն), Վուլկադա՝ զոր հմուտ բողոքական քննադատ մը Y. A. Bengel (տ. E. Nestel է XVII N. T. graece-latine), սես թէ ինչպէս կը դրուատէ. «*Latine versionis lectio... eximium ob singularem antiquitatem pondus habet*». = Լատին թարգմանութիւն՝ իր եզակեան (եյանաւոր) հնութեամբ պատճառաւ՝ մեծ կարեւորութիւն (հնդիպակութիւն) մ'ունի: Եւրպպէս չայլականն, Մեմփականը են: Այդ զարմեալ կարծած ժ. դարու հայկական երեք, և (ԺԱ. — ԺԲ դար) Եթովպական 2-3 ծնողներ, չորրորդ դարու հնդիպակութիւնները չեն կրնար խախտել. Ուրիշ ո՛ր:

Գ. — Ա. շարք գալով, Ա. Գլխաւորն վկայք, իր Զատագովութեան մէջ (Գիրք Ա. զլ. 10Ե): Մարկոսի վերջարանութիւնը կ'ակնարկէ, Տառնաճոս իր «Համա-

բարբառ»ին մէջ բառ առ բառ ունի զայն. այսպէս Ս. Երանոս, Հիպոլիտոս, Ս. Գեորգի Մթերնացի իր «Զգոց»ի մէջ. նմանապէս Բ. դարու անվանի «Գործք Պիղատոսի»ն ինչորոշ տակ կ'ըզը համարներն մէջը հրուանի ունի. — Եւսեբիոս կեանքացոյցն հնդիպակութեան գալով՝ պէտք է պարզապէս ըսել, որ չափազանց ընտել խօսած է հոն, և արդարեւ, եթէ ճիշտ ըլլար իր ըսածը՝ թէ «զրեթէ բոլոր ընտիր օրերնապա մէջ Մարկոսն Աւետ. Իրդ համարով կը վերջանայ»՝ ի՞նչպէս կրնայ ըլլալ որ այսօր մենք 164 Գլխաւորք, 2342 Եւրոպայէրք ունինք, թողլով հին թարգմանութիւններն և Ս. Հարք բազմութիւն մէջը հրուանին ու վկայութիւններն. թէ որ ճիշտ ըլլար, կը կրկնեն, այսչափ վկայութեանց հանդէպ անհասկնալի բան մը կը դառնար կեանքացոյցն ըսածը:

Իրեք չորս ծնողաբաց երկդիմի և անստոյգ հնդիպականութիւն ուրեմն (յարգելով միշտ անոնց պատկանելի հնութիւնը) ընդհանուր քան մը կարելի է չհետեւնել, մանաւանդ երբ մէկ ծնողներ կամ վկայութեան զէմ հարկեր կը կանգնին, և տասնի՝ հազար, հաւատար հնդիպակութեամբ (օր. հմ. A = Աղեքսանդրեան Ե. դարու նշանաւոր ծնողներն և այլք): Հոս ուրեմն հնութիւն ու բազմութիւնը կարեւոր են:

Այդ այս ինչորոշ մէջ ուրիշ եզրակացութեան մը չեմ կրնար գալ քայց եթէ անոր՝ զոր բնական ինչքը կը թելադրէ, այնքնքն թէ՛ երկրորդ աւետարանի վերջարանութեան վրայ (Մարք. ժ.Ձ. 9-20) այլևս տարակուսանք անգամ հակաքննադատական է, և պիտի ներէ ինձ անշուշտ մեր Գլխաւորագիրքն որ ըսած թէ՛ այսչափ յայտնի բանի մը վրայ երկբայիլ՝ կատարեալ սկզպակական. նուիրեն և և բոլորովին անսեղի:

Հ. ԳՐԻԳՈՐ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(Շարունակելի)

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԲՐԻՍՏՈՍԻ

Ա.Ղ.ՕԹԻՔ Ա.Ռ. ԳՐԻՍՏՈՍ

Դեռ մեր մէջն են ամէն օր եւ յաւիտեան մեզի հետ պիտի ըլլաւ:

Կ'ապրիս մեր միջեւ, մեր քով, երկրիս վրայ որ քուկդ է եւ մերը, այս երկրիս վրայ որ քեզ ընդունեց մանուկ՝ մանուկ. ներու միջեւ, եւ մահապարտ՝ աւազակ. ներու միջեւ, կ'ապրիս ողջերուն հետ ողջերուն երկրիս վրայ որ քեզի հաճելի եղաւ եւ զոր կը սիրես, կ'ապրիս ոչ — մարդկային կեանքով մը մարդոց երկրիս